

TURINYS

ĮVADAS 12

XIV–XV a. 17

ŠV. MIKALOJAUS BAŽNYČIA 19

SKAISČIAUSIOSIOS DIEVO MOTINOS CERKVĖ 25

XVI a. 31

ŠV. PRANCIŠKAUS ASYŽIEČIO BAŽNYČIA
(BERNARDINŲ) 33

ŠV. ONOS BAŽNYČIA 43

DIEVO GAILESTINGUMO ŠVENTOVĖ (ŠVČ. TREJYBĖS) 53

ŠV. NIKOLAJAUS CERKVĖ 57

XVII a. 61

ŠV. ARKANGELO MYKOLO BAŽNYČIA 63

ŠV. STEPONO BAŽNYČIA 73

ŠV. KAZIMIERO BAŽNYČIA 77

VISŲ ŠVENTŲJŲ BAŽNYČIA 83

ŠV. IGNOTO BAŽNYČIA 89

ŠV. DVASIOS CERKVĖ 95

ŠV. KAZIMIERO KOPLYČIA (ARKIKATEDRA BAZILIKA) 101

AUŠROS VARTŲ ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS,
GAILESTINGUMO MOTINOS, KOPLYČIA
(AUŠROS VARTŲ) 109

ŠV. TERESĖS BAŽNYČIA	117
ŠV. KRYŽIAUS BAŽNYČIA	127
ŠV. APAŠTALŲ PETRO IR POVILO BAŽNYČIA	133
ŠV. KOTRYNOS BAŽNYČIA	141
ŠV. APAŠTALŲ PILYPO IR JOKŪBO BAŽNYČIA	151
IŠGANYTOJO BAŽNYČIA (TRINITORIŲ)	159
ŠVČ. JĖZAUS ŠIRDIES BAŽNYČIA (VIZIČIŲ)	165
VIEŠPATIES DANGUN ŽENGIMO BAŽNYČIA (MISIONIERIŲ)	171
ŠVČ. TREJYBĖS BAŽNYČIA (TRINAPOLIS)	177
ŠV. ARKANGELO RAPOLO BAŽNYČIA	181
ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS RAMINTOJOS BAŽNYČIA (AUGUSTINŲ)	189
EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIA	195
ŠV. JONO KRIKŠTYTOJO IR ŠV. JONO APAŠTALO IR EVANGELISTO BAŽNYČIA (ŠV. JONŲ)	201

XVIII a. 215

ŠV. JURGIO BAŽNYČIA	217
ŠVENTOSIOS DVASIOS BAŽNYČIA (DOMINIKONŲ)	223
ŠVČ. TREJYBĖS GRAIKŲ APEIGŲ KATALIKŲ BAŽNYČIA (BAZILIJONŲ)	233
ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS ĖMIMO Į DANGŲ BAŽNYČIA (PRANCIŠKONŲ)	243

ŠV. KRYŽIAUS ATRADIMO BAŽNYČIA (KALVARIJŲ)	251
ŠV. PARASKEVIJOS CERKVĖ (PIATNICKAJOS)	259
ŠV. APAŠTALO BALTRAMIEJAUS BAŽNYČIA	263
ARKIKATEDRA BAZILIKA (KATEDRA)	267

XIX a. 285

EVANGELIKŲ REFORMATŲ BAŽNYČIA	287
ŠV. EUFROSINIJOS CERKVĖ	291
ŠV. ARKANGELO MICHAILO CERKVĖ	293
ŠV. ALEKSANDRO NEVIŠKIO CERKVĖ	295

XX a. 297

SENTIKIŲ ŠVČ. DIEVO MOTINOS UŽTARĖJOS MALDOS NAMAI	299
CHORALINĖ SINAGOGA	305
ŠVČ. DIEVO MOTINOS ŽENKLO IŠ DANGAUS CERKVĖ	309
ŠV. NIKOLAJAUS STEBUKLADARIO CERKVĖ (LUKIŠKIŲ KALĖJIMO)	315
ŠV. APAŠTALŲ PETRO IR POVILO CERKVĖ	321
ŠV. KAZIMIERO BAŽNYČIA (NAUJOJI VILNIA)	323
ŠV. KONSTANTINO IR MICHAILO CERKVĖ (ROMANOVŲ)	325
DIEVO APVAIZDOS BAŽNYČIA	329
KENESA	331

ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS NEKALTOJO PRASIDĖJIMO
BAŽNYČIA (ŽVĖRYNO) 335

KRISTAUS KARALIAUS IR ŠV. KŪDIKĖLIO JĖZAUS
TERESĖS BAŽNYČIA 341

XX–XXI a. 345

PALAIMINTOJO JURGIO MATULAIČIO BAŽNYČIA
(VIRŠULIŠKIŲ) 347

ŠV. JONO BOSKO BAŽNYČIA (LAZDYNŲ) 353

ŠV. JUOZAPO BAŽNYČIA 357

DIEVO GAILESTINGUMO KOPLYČIA
(SANTAROS KLINIKOS) 361

ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS, TAIKOS KARALIENĖS,
BAŽNYČIA 363

Reikšmingesnių asmenvardžių rodyklė.
Terminų žodynelis 364

Literatūra 366

ŠVČ. TREJYBĖS GRAIKŲ APEIGŲ KATALIKŲ BAŽNYČIA (BAZILIJONŲ)

Aušros Vartų g. 7B, Vilnius

Kylant Aušros Vartų gatve kiekvieno dėmesį patraukia puošnūs, ištaigingi bazilijonų vienuolyno vartai. Įlėję pro juos, randame jaukų kiemą, supamą buvusio vienuolyno pastatų, o centre – gražią, tačiau apleistą Švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčią (toliau šiame tekste – Švč. Trejybės bažnyčia). Šis kiemas mena seniausius Vilniaus istorijos laikus, pakilimus ir nuosmukius, minties laisvės ir kalinimo epochas...

Istorija prasideda kunigaikščio Algirdo valdymo laikais, kai šioje vietoje, pasak legendos, buvo nukankinti trys pirmieji krikščionys. Jie buvo pašelbti šventaisiais, dabar jų palaikai yra stačiatikių Šv. Dvasios cerkvėje. Šventųjų kankinių garbei šią vietą imta vadinti Švč. Trejybės kalnu. Algirdo žmona Julijona 1347 m. kankiniams atminti pastatė ant šio kalno medinę cerkvę.

1514 m. LDK etmonas Konstantinas Ostrogiškis vietoj senos medinės cerkvės pastatydino mūrinę. Iš tų laikų teišliko tik pirminis cerkvės planas.

1607 m. Švč. Trejybės bažnyčia atiteko naujai susikūrusiems Rytų apeigų katalikams, vadinamiesiems unitams. Šalia jos įsikūrė vienuoliai bazilijonai, gausiai remiami didžiųjų

Bažnyčia halinė, trinavė, dvibokštė, su trimis pusapskritėmis apsidėmis. XVII a. pristatytos trys koplyčios. XVIII a. atlikta barokinė rekonstrukcija, XIX a. bažnyčia įgavo rusų bizantinio stiliaus bruožų. Jos viduje, pietinėje sienoje, likusi XVI a. reljefinė antkapio plokštė Vilniaus burmistrui Anastazui Brahai ir jo sūnui. Skuminų koplyčioje galima pamatyti ankstyvojo baroko stiliumi sukurtą Barbaros Tiškevičienės antkapio paminklą. Šalia bažnyčios stovi XVI a. kvadratinė varpinė, turinti gotikos ir renesanso bruožų. Bazilijonų vartai pagal plotį ir tūrį yra vieni didžiausių Lietuvoje. Jų aukštis – 17,9 m., plotis – 10,8 m.

XX a. pradžioje fotografas Janas Bulhakas užfiksavo bažnyčią, savo bokštais dar labiau primenančią cerkvės pavidalą

valdžios vyrų ir turtingų miestiečių. Netrukus greta išaugo ir moterų bazilijonių vienuolynas.

Po dešimtmečio sukurta bazilijonų Švč. Trejybės provincija. Vilniaus vienuolynas tapo jos centru. Bazilijonai užsiėmė ganytojiška ir švietėjiška veikla, daug dėmesio skyrė naujokams rengti ir asmeninėms studijoms. XVI a. pabaigoje perėmė Mamoničių spaustuvę, bazilijonai užsiėmė knygų leidyba, savo raštais grindė Bažnytinės unijos siekius, polemizavo su stačiatikiais.

Greitai naujai sukurtoji Rytų apeigų katalikų bažnyčia jau turėjo šventųjų kankinių. Vienas jų – arkivyskupas šv. Juozapas Kuncevičius, XVII a. pradžioje įstojęs į Vilniaus Švč. Trejybės vienuolyną, vėliau tapęs vyskupu ir paskirtas Polocko bei Vitebsko unitų arkivyskupu. Vienuolis garsėjo šventu gyvenimo būdu, nepalaužiamu valia ir uoliu unijos platinimu. Šv. Juozapas Kuncevičius buvo nužudytas Vitebske įtūžusios stačiatikių minios.

Šioje vietoje XIV a. Algirdo žmona Julijona pastatydino pirmąją medinę cerkvę. Dar anksčiau čia, pasak legendos, buvo nužudyti trys stačiatikių kankiniai: Antanas, Eustachijus ir Jonas

Santykiai tarp stačiatikių ir unitų ištis būdavo gerokai įtempti. XVII a. istorikas Albertas Vijūkas-Kojalavičius užrašė tokį atsitikimą:

„1609 metais vienas galvažudys eretikas (taip istorikas apibūdina stačiatikius – aut. past.), atskalūnų išmonių primokytas ir jų įkalbinėjimų prikurstytas, vidury Vilniaus aikštės dienos šviesoje pasikėsino nužudyti metropolitą Ipatijų; smogė žudikas kardu jam į kaklą, bet dorasis vyskupas, spėjęs prisidengti ranka, jo smūgį sulaukė, tik neteko dviejų dešinės rankos pirštų, nukirstų drauge su vyskupo žiedu; ypatingą geriausiojo Dievo malonę jis patyrė, nes kaklas liko nė kiek nesužeistas, nors visi drabužiai buvo perkirsti kiaurai, net ir alba. Todėl malonei atminti nukirstus pirštus su žiedu pakabino Švenčiausiosios Trejybės cerkvėje prie Švenčiausiosios Mergelės paveikslu.“

(A. Vijūkas-Kojalavičius, Lietuvos istorijos įvairenybės, 2 knyga)

Alberto Vijūko-Kojalavičiaus minimas paveikslas – ta pati stebuklinga Švč. Mergelės Marijos su kūdikiu ikona, paimta iš Skaisčiausiosios Dievo Motinos cerkvės. Ją su kraičiu atsivežė Maskvos kunigaikštystė Elena, Lietuvos valdovo Aleksandro Jogailaičio žmona. Stačiatikiai tikėjo, kad šios ikonos autorius šv. Lukas Evangelistas, ir ypač ją garbino. Tas pats istorikas mini, kad 1569 metais vedant derybas su Maskva dėl amžinosios taikos sudarymo, maskvėnai

už šią ikoną mainais siūlė 50 belaisvių. Stebuklingasis Mergelės atvaizdas nebuvo išmainytas, Švč. Trejybės bazilijonų bažnyčioje jis išbuvo iki pat 1915 m. Artėjant Pirmajam pasauliniam karui buvo išvežtas į Rusiją, dabartinė jo buvimo vieta nežinoma. Vilniuje, Šv. Dvasios cerkvėje, yra šio paveikslu XX a. kopija.

Bazilijonų vienuolyno gyvenimą temdė dažni miesto gaisrai. Ir bažnyčia, ir vienuolyno pastatai ne kartą degė, bet buvo atstatomi vis gražesni, erdvesni. XVIII a. ansamblio rekonstrukcija buvo patikėta garsiajam Vilniaus architektui Jonui Kristupui Glaubicui (tas pats architektas vadovavo ir vienuolyno atstatymui). Jis pailgino bažnyčią, fasadų kampuose iškėlė dvi poras grakščių barokinių bokštelių. Iki mūsų dienų išlikę du rytinio fasado bokšteliai puikiai papildo Vilniaus smailių panoramą.

Tačiau brandžiausias ir įstabiausias Jono Kristupo Glaubico kūrinys – bazilijonų vartai, stovintys Aušros Vartų gatvėje. Kokia puiki turėjo būti naujai atstatyta bažnyčia, kad į ją vedė šie nepaprasto grožio vartai?

Iki mūsų dienų išlikę J. K. Glaubico sukurti rytinio fasado bokšteliai puikiai papildo Vilniaus smailių panoramą

Bazilijonų vartai – brandžiausias ir įstabiausias architekto Jono Kristupo Glaubico kūrinys. Pastatyti XVIII a. rekonstruojant bažnyčios ir vienuolyno kompleksą. Šie vartai pagal plotį ir tūrį yra vieni didžiausių Lietuvoje. Jų aukštis – 17,9 m, plotis – 10,8 m

Daktaras Jonas Grinius rašė: „Tik Švč. Trejybės simbolis pinjone byloja, kad tie vartai veda ne į puošnų rokoko dvarą, bet į maldos ir susitelkimo vietą, kokia buvo bazilijonų vienuolynas.“ (J. Grinius „Vilniaus meno paminklai“, p. 92)

Deja, XIX a. bazilijonų klestėjimo laikas baigėsi. Okupacinė rusų

valdžia panaikino Bažnytinę uniją ir jos vienuolynus. Švč. Trejybės bažnyčia buvo perstatyta į stačiatikišką Apreiškimo cerkvę, vienuolyno pastatai atiteko stačiatikių seminarijai. Pertvarkant bažnyčią buvo sunaikintas vidaus dekoras. Neiškilo devyni puošnūs altoriai, Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslai. Iš XVII a. sienų tapybos telikę menki likučiai. Vyrų vienuolyno pastatuose buvo įkurtas kalėjimas. Ten, kartu su kitais filomatais, buvo kalinamas ir poetas Adomas Mickevičius, vėliau aprašęs vienuolyno celę savo dramoje „Vėlinės“. Ten kalėjo ir 1830–1831 m. sukilimo dalyviai.

1919 m. Švč. Trejybės bažnyčia atiteko katalikams, prie jos įsikūrė Šv. Vincento Pauliečio draugija. Vienuolyno patalpose veikė baltarusių gimnazija.

Sovietmečiu bažnyčia buvo uždaryta, apleista, išniekinta. Vienuolynas pritaikytas naujai įkurtajai aukštajai mokyklai. Jono Kristupo Glaubico sukurti puošnieji Bazilijonų vartai buvo vadinami Pedagoginio instituto vartais.

Atkūrus nepriklausomybę, bažnyčioje vėl įsikūrė Švč. Trejybės Graikų apeigų bendruomenė, dalyje vienuolyno pastatų gyvena vienuoliai bazilijonai. Yra vilties, kad suniokota Švč. Trejybės bažnyčia sušvis buvusiu grožiu, o šiandien tyliame Bazilijonų kieme vėl aidės mokslingos kalbos ir teologiniai disputai – kad ir kokia kalba jie skambėtų.

BAŽNYTINĖ UNIJA LDK IR BAZILIJONAI

XVI–XVII a. Lietuvoje – Bažnyčių skilimo ir jungimosi laikas. XVI a. prasidėjusi protestantiškoji reforma darė įtaką ir dviejų didžiausių LDK Bažnyčių – Katalikų bažnyčios ir Stačiatikių bažnyčios – santykiams. Ilgą laiką brandinta šių dviejų Bažnyčių susijungimo idėja buvo įgyvendinta. 1596 m. Lietuvos Brastoje įvykęs sinodas patvirtino Bažnytinę uniją ir naujai atsiradusią Rytų apeigų katalikų bažnyčią, pavaldžią Romos popiežiui. Uniją rėmė dauguma katalikybę išpažįstančių didikų: Mikalojus Radvila Našlaitėlis,

Leonas Sapiega ir kiti. Tuo pat metu Lietuvos Brastoje įvyko stačiatikių sinodas, sušauktas unijos priešininko kunigaikščio Konstantino Ostrogiškio. Abu sinodai nesusitarę prakeikė vienas kitą. Iki XIX a. Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje veikė dvi Rytų apeigų bažnyčios – valstybės remiama Unitų bažnyčia ir nepripažinusi unijos Stačiatikių bažnyčia.

Bazilijonai – Rytų apeigų katalikų vienuoliai, gyvenantys pagal šv. Bazilijaus Didžiojo regulą. XVII a. pagal katalikų pavyzdį reformuotas ordinas tapo svarbiu unitų ramsčiu įtvirtinant naująją Bažnyčią.

Atkūrus Nepriklausomybę, Šv. Trejybės bažnyčia grąžinta Graikų apeigų katalikų bendruomenei. Dalyje vienuolyno patalpų įsikūrė Šv. Juozapato bazilijonų ordino vienuoliai

